

2. PIELIKUMS

PĒTĪJUMU UN METODISKO MATERIĀLU SARAKSTS

Metodiskais materiāls sociālajam darbam
ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām

2020. gads



Labklājības ministrija

DIA  **LOGS**

SARAKSTS AR PUBLISKI PIEEJAMIEM PĒTĪJUMIEM UN METODISKAJIEM MATERIĀLIEM PAR SOCIĀLO DARBU AR ATKARĪGĀM UN LĪDZATKARĪGĀM PERSONĀM

1. **“Alkohola, tabakas un narkotiku lietošanas izplatība skolēnu vidū Latvijā”, 2013.** Metodoloģiskais pētījums. Pētījuma veicējs: SIA “Socioloģisko pētījumu institūts”.

2013. gada pavasarī Latvijā veikts metodoloģisks pētījums pēc ESPAD (Eiropas skolu aptaujas projekts par alkoholu un citām narkotiskām ielām) metodoloģijas ESPAD ir lielākais un nozīmīgākais pētījums Eiropā, kura mērķis ir iegūt starptautiski salīdzināmus datus par smēķēšanas, alkohola un narkotiku lietošanas izplatību pēc iespējas vairākās Eiropas valstīs noteiktā dzimšanas gadā dzimušo jauniešu vidū. Pētījums kopš 1995. gada tiek īstenots reizi četros gados. Metodoloģiskā pētījuma primārais mērķis bija noskaidrot, vai un cik lielā mērā skolēnu atbildes atšķiras, ja pašreizējās aptaujas anketa tiek aizpildīta tradicionālā veidā (papīra variantā) vai datorizēti.

Pētījums pieejams: https://spkc.gov.lv/upload/Petijumi%20un%20zinojumi/Atkaribu%20slimibu%20petijumi/espad2013_metodologijas_zinojums.pdf

2. **“Alkohols Eiropas Savienībā. Patēriņš, kaitējums un stratēģiskās pieejas” (“Alcohol in the European Union. Consumption, harm and policy approaches.”)** 2012. Ziņojuma izdevējs: Pasaules Veselības organizācija (World Health Organization (WHO)).

Ziņojums ir jaunākās literatūras pārskats par efektīvu alkohola politiku un ietver datus no Eiropas Savienības valstīm, Norvēģijas un Šveices attiecībā uz alkohola patēriņu, kaitējumu un problēmu risināšanas stratēģijām.

Ziņojums pieejams: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/160680/e96457.pdf

3. **“Atkarības profilakses politika Eiropā. Labās prakses piemēri atkarības profilakses programmās.”** 2013. Pētījuma autore: Rasa Dita Antone

Pētījumā apzināta 10 valstu pieredze vairākos atkarības profilakses virzienos – universālajā, selektīvajā, indikatīvajā un vides profilaksē.

Pētījums pieejams: https://www.garkalne.lv/new/Atkaribu-prof-labas-prakses-piemeri_2013.pdf

4. **“Atkarību izraisošo vielu lietošana iedzīvotāju vidū”, 2015.** Analītisks pārskats. Pētījuma autors: SIA “Socioloģisko pētījumu institūts”.

Pētījuma mērķis: iegūt atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatības statistiskos rādītājus, kā arī objektīvu informāciju efektīvākai līdzšinējās politikas novērtēšanai un īstenošanai, nepieciešamo izplatības ierobežošanas un ļaunuma mazināšanas pasākumu veikšanai Latvijā. Pētījumā aplūkotas tādas atkarību izraisošas vielas kā tabaka, alkohols un narkotikas un šo vielu izplatība sabiedrībā, lietošanas uzsākšanas vecums, pārtraukšana, atkarības risks u. c. Līdzīgs pētījums veikts 2011. gadā.

Pētījums pieejams: https://spkc.gov.lv/upload/Petijumi%20un%20zinojumi/Atkaribu%20slimibu%20petijumi/Diana/atkaribu_izraisosu_vielu_lietosana.pdf

5. **“Atkarību izraisošo vielu lietošana izklaides vietās Latvijā 2016. gadā”, 2016.** Pētījuma gala ziņojums. Pētījuma veicējs: Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences”(BISS).

Pētījuma mērķis: iegūt nacionālā līmenī salīdzinošus datus par narkotisko, psihotropo un toksisko vielu lietošanas problemātiku izklaides vietās un izklaides vietu apmeklētāju vidū. Pētījums ir trešais salīdzinošais pētījums par narkotisko un psihotropo vielu izplatību, lietošanu un ierobežošanu izklaides vietās. Pirmais šāda veida pētījums tika veikts 2008. gadā, nākamais pētījums notika 2012. gadā.

Pētījums pieejams: https://spkc.gov.lv/upload/Petijumi%20un%20zinojumi/Atkaribu%20slimibu%20petijumi/izklaides_vietas2016_zinojums.pdf

6. **“Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū. LAsPAD”, 2011.** Pētījuma veicējs: SIA “Socioloģisko pētījumu institūts”.

Pētījuma mērķi: (a) iegūt reprezentatīvus un starptautiski salīdzināmus datus pēc ESPAD projekta ietvaros izstrādātas metodoloģijas par alkohola, tabakas, narkotiku lietošanas izplatību 1995. gadā dzimušo vidū; (b) noskaidrot skolēnu atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanas motivāciju un ietekmējošos faktorus, kā arī alkohola un narkotiku lietošanas modeļus; (c) noskaidrot skolēnu informētību un zināšanas atkarību izraisošo vielu jautājumos, kā arī attieksmi pret atkarību izraisošo vielu lietošanu: lietošanas riskiem, lietošanas sekām un iespējamiem risinājumiem atkarības vielu izplatības ierobežošanas jomā.

Pētījums pieejams: https://spkc.gov.lv/upload/Petijumi%20un%20zinojumi/Atkaribu%20slimibu%20petijumi/espac_2011.pdf

7. **“Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū. ESPAD”, 2015.** Pētījuma veicējs: SIA “Socioloģisko pētījumu institūts”.

Pētījuma mērķi: (a) iegūt reprezentatīvus un starptautiski salīdzināmus datus pēc ESPAD projekta ietvaros izstrādātas metodoloģijas par alkohola, tabakas, narkotiku lietošanas izplatību un procesu atkarību 1999. gadā dzimušo vidū; (b) noskaidrot skolēnu atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanas motivāciju un ietekmējošos faktorus, kā arī alkohola un narkotiku lietošanas modeļus; (c) noskaidrot skolēnu informētību un zināšanas atkarību izraisošo vielu jautājumos, kā arī attieksmi pret atkarību izraisošo vielu lietošanu: lietošanas riskiem un lietošanas sekām.

Pētījums pieejams: https://spkc.gov.lv/upload/Petijumi%20un%20zinojumi/Atkaribu%20slimibu%20petijumi/espac2015_ziojums.pdf

8. **“Atkarību izraisošo vielu lietošanas tendenču analīze ieslodzījuma vietās Latvijā 2018. gadā”, 2018.** Pētījuma gala ziņojums. Pētījuma veicējs: Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (BISS).

Pētījuma mērķi: veikt izpēti par narkotisko, psihotropo un toksisko vielu lietošanas izplatību notiesāto vidū, kā arī lietojamo narkotisko, psihotropo, toksisko vielu veidiem; veikt izpēti par notiesāto narkotisko, psihotropo vielu pārdozēšanas pieredzi un saslimstību ar infekcijas slimībām, kuras var iegūt, lietojot narkotiskas, psihotropas vielas injekciju veidā; noskaidrot notiesāto viedokli par pasākumiem, ko var realizēt, lai ierobežotu narkotisko, psihotropo un toksisko vielu lietošanas izplatību ieslodzījuma vietās. Pētījums ir ceturtais salīdzinošais pētījums par narkotisko un psihotropo vielu izplatību, lietošanu un ierobežošanu ieslodzījuma vietās. Pirmais šāda veida pētījums tika veikts 2003. gadā, nākamais pētījums notika 2010. gadā un trešais — 2014. gadā.

Pētījums pieejams: https://spkc.gov.lv/upload/Petijumi%20un%20zinojumi/Atkaribu%20slimibu%20petijumi/Diana/biss_atkaribu_lietosana_ieslodzijuma_2018_redits_002.pdf

9. **“Atkarību izraisošo vielu profilakse Latvijā 2017. gadā”, 2017.** Pētījuma gala ziņojums. Pētījuma veicējs: biedrība “Izglītības centrs ģimenei un skolai”. Pētījuma ietvaros tika veikta literatūras analīze un intervēti eksperti no Latvijas, kas iesaistīti atkarību profilakses politikas plānošanā (nacionālajā un pašvaldības līmenī), kā arī atkarību profilakses darbā iesaistītie praktiķi. Pētījuma otru daļu veido kvalitatīvs pētījums, intervējot atkarību profilakses ekspertus Latvijā, lai noskaidrotu rīcībpolitikas veidotāju un īstenotāju viedokli par atkarību izraisošo vielu lietošanas līdzšinējām valstī realizētajām profilakses aktivitātēm, labas prakses pieredzi un izaicinājumiem, plānojot un īstenojot atkarību profilakses iniciatīvas nacionālajā, pašvaldību vai lokālajā līmenī.

Pētījums pieejams: https://spkc.gov.lv/upload/Petijumi%20un%20zinojumi/Atkaribu%20slimibu%20petijumi/final_petijuma_zinojums_2017.pdf

10. **“Eiropas rokasgrāmata narkotiku problēmu risināšanai veselības un sociālajā jomā” (“Health and social responses to drug problems: a European guide”), 2017.** Rokasgrāmatas autors: Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA)).

Rokasgrāmata un ar to saistītā tiešsaistes materiālu mape veido pamatu, lai plānotu un īstenotu veselības un sociālās politikas pasākumus, risinot narkotiku patēriņa problēmas Eiropā. Rokasgrāmatā sniegta galvenā informācija par svarīgākajiem Eiropas narkotiku izplatības un patēriņa jautājumiem, kā arī problēmu risināšanas pieejām.

Rokasgrāmata pieejama: http://www.emcdda.europa.eu/responses-guide%20http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/1002/NR_2014_LV.pdf

11. **“Eiropas ziņojums par narkotikām – tendences un aktualitātes”, 2017.** Ziņojuma autors: Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA)*).

Ziņojumā sniegti jaunākie dati par situāciju narkotiku izplatības un patēriņa jomā Eiropā un valstu reakcijas uz tiem, pamatojoties uz jaunākajiem, ES pieejamajiem uzraudzības datiem. Ziņojuma galveno daļu veido pārskats par Eiropas narkotiku tirgu, narkotiku lietošanu, kaitējumu un reakcijām. Ziņojumam ir pievienoti 30 papildinoši valstu ziņojumi, kā arī plaši tiešsaistes dati un metodiskā informācija. Ziņojuma mērķis ir sniegt pārskatu un kopsavilkumu par situāciju narkotiku jomā Eiropā un valstu reakcijām uz to.

Ziņojums pieejams: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4541/TDAT17001LVN.pdf>

12. **“Jauniešu līdzatkarības pazīmju saistība ar piesaisti vecākiem, alkohola lietošanu ģimenē un internalizētām un eksternalizētām problēmām”, 2011.** Promocijas darbs psiholoģijas doktora grāda iegūšanai psiholoģijas zinātņu nozarē attīstības psiholoģijas apakšnozarē. Pētījuma autore: Ilona Laizāne.

Pētījuma mērķis: *izpētīt, kādas ir saistības starp jaunieša attiecībām ar māti un tēvu, viņa vecāku alkohola lietošanas paradumiem, līdzatkarību un jauniešu internalizētām un eksternalizētām uzvedības problēmām.*

Pētījums pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/4766/28603-Ilona_Laizane_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y

13. **“Narkoloģisko pacientu terapija un psihosociālās funkcionēšanas spēju izmaiņa dinamikā”, 2012.**

Promocijas darbs medicīnas doktora grāda iegūšanai. Pētījuma autore: Velga Sudraba.

Pētījuma mērķis: *izvērtēt un sistematizēt ārstu viedokli un pieredzi par narkoloģiskās palīdzības metodēm, pacientu izvēles attiecībā uz narkoloģisko palīdzību, kā arī pacientu emocionālā un sociālā intelekta rādītāju izmaiņas dinamikā pēc detoksikācijas un Minesotas programmas saņemšanas.*

Pētījums pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/dissertations/VSDraba_Disertacija.pdf

14. **“Narkotiku atkarības ārstēšanas pakalpojumu izmaksas un finansēšana Eiropā” (“*Cost and financing of drug treatments services in Europe: an exploratory study*”), 2011.** Pētījuma veicējs: Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA)*).

Pētījumā apkopoti dati par četrām pēc EMCDDA identificētajām Eiropā visbiežāk lietotajām narkotiku atkarības ārstēšanas formām: *detoksifikācija, opiātu aizvietotājterapija, ambulatorās un stacionārās intervences formas.*

Pētījums pieejams: http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_143682_EN_TDSI11001ENC.pdf

15. **“Narkotiku lietošanas paradumi un tendences Latvijā. Narkotiku lietotāju kohortas pētījuma 10. posma rezultāti”, 2017.** Pētījuma veicējs: Slimību profilakses un kontroles centrs.

Pētījuma mērķis: *mērķis ir labāk saprast narkotiku lietošanas fenomenu Latvijā. Kohortas pētījuma 2017. gada posma konkrētie uzdevumi bija: papildināt zināšanas par problemātisku narkotiku lietošanu injicējamo narkotiku lietotāju vidū Latvijā; iegūt datus par problemātiskā narkotiku lietotāja portretu un informāciju par riskantu uzvedību narkotiku lietotāju vidū; iegūt datus par problemātisko narkotiku lietotāju inficēšanās statusu ar HIV, vīrushepatītiem B un C un sifilisu, veicot eksprestestus; veikt uz pierādījumiem balstītu problemātisko narkotiku lietotāju skaita aprēķinu Latvijā; noskaidrot padziļinātāku informāciju par narkotisko un psihotropo vielu nelegālo apriti; noskaidrot padziļinātāku informāciju par problemātisko narkotiku lietotāju zināšanām par lietotajām narkotiskajām vielām, to tīrību, cenu un devām. Pierādījumos balstītu aktivitāšu ieviešana narkotiku radīto problēmu mazināšanai joprojām ir valsts sabiedrības veselības jomas neatliekama aktualitāte. Kohortas pētījuma rezultāti ir viens no šādiem pierādījumiem, uz kuriem politikas plānotāji var balstīties, izstrādājot efektīvas sabiedrības veselības aktivitātes. Narkotiku lietotāju kohortas pētījums Latvijā tiek veikts kopš 2006. gada. Pētījums tiek veikts katru gadu, izņemot 2015. gadu.*

Pētījums pieejams: https://spkc.gov.lv/upload/Atkaribu_slimibu_zinojumi_faili/2017_kohorta_report_final.pdf

16. **“Narkotiku lietošanas radītā veselības kaitējuma mazināšana un novēršana”, 2008.** Rokasgrāmata kaitējuma mazināšanas pakalpojumu sniedzējiem darbā ar injicējamo narkotiku lietotājiem. Rokasgrāmatas autori — autoru grupa: Inga Bulmistre, Laura Bundule, Inga Brokere, Sandra Dudareva, Anda Karnīte, Ieva Lāss, Iveta Skripste, Inga Upmace.

Rokasgrāmatas mērķis: sniegt profesionāļiem, kuri ikdienā strādā vai kuriem varētu nākties strādāt ar injicējamo narkotisko vielu lietotājiem, teorētiskas un praktiskas zināšanas, kā praksē izmantot vispārēji atzītas un akceptētas metodes narkotiku lietošanas radītā veselības kaitējuma mazināšanā un novēršanā. Izdevumā apvienota labākā starptautiskā un nacionālā pieredze kaitējuma mazināšanas pieejas un stratēģiju īstenošanā; sniegtas gan teorētiskas zināšanas, gan informācija par metodēm un pasākumiem, kuru efektivitāte HIV profilaksē ir praksē pārbaudīta un atzīta.

Rokasgrāmata pieejama:

<https://balthiv.com/noderiga-informacija/vadlinijas-rekomendacijas>

17. **“No narkotikām atkarīgo cilvēku personības traucējumi un sociālo problēmu risināšana rehabilitācijas procesā”, 2012.** Promocijas darbs psiholoģijas doktora grāda iegūšanai psiholoģijas zinātņu nozarē kliniskās psiholoģijas apakšnozarē. Autore: Jeļena Koļesņikova.

Pētījuma mērķis: veikt longitudinālu pētījumu par personības traucējumu un sociālo problēmu risināšanas dimensiju saistību no narkotikām atkarīgiem pieaugušiem cilvēkiem rehabilitācijas procesā.

Pētījums pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/4787>

18. **“Problēma ar azartspēlēm visā pasaulē: aktualizēts un sistemātisks pārskats par empīriskiem pētījumiem (2000–2015)”** (“*Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research (2000–2015)*”), 2016. Pārskata veicējs: Notingemas Trenta Universitātes Psiholoģijas fakultātes Starptautiskā Azartspēļu izpētes vienība, Notingemā Lielbritānijā (International Gaming Research Unit, Psychology Department, Nottingham Trent University, Nottingham, United Kingdom).

Pārskatā identificēti un anotēti 69 pētījumi par pieaugušo azartspēļu izplatību. Pētījumi rāda, ka dažādās pasaules valstīs un Eiropā ir vērojamas lielas atšķirības no iepriekšējo gadu azartspēļu problemātikas tomēr ir grūti tieši salīdzināt pētījumus to metodoloģisko procedūru, instrumentu, ierobežojumu un laika grafiku atšķirību dēļ.

Pārskats pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5370365/>

19. **“Pusaudžu atkarību sociālā rehabilitācija Latvijā”, 2016.** Pētījuma ziņojums. Pētījuma veicējs: biedrība “Latvijas Bērnu labklājības tīkls”.

Pētījuma mērķis: izpētīt pusaudžu un rehabilitācijas iestādes darbinieku pieredzi cīņā ar atkarībām noslēdzošā posma — rehabilitācijas — īstenošanas procesā. Pētījums izceļ nepieciešamību veicināt ciešāku starpinstitucionālo sadarbību un uz bērnu centrētu politiku. Uz bērnu vērsta pieejas centrā tiek nostādītas paša bērna intereses, nevis atsevišķu jomu prioritātes, kas tādējādi pieprasa multidisciplināru un starpsektoru sadarbību, kuras šobrīd bieži vien pietrūkst. Tādējādi kā vēl viens aspekts, kuram pētījuma gaitā tika pievērsta uzmanība, apskatāma pašu pusaudžu iesaiste un līdzdalība rehabilitācijas procesā. Pētījums izgaismo bērnu un pusaudžu “balss” nepieciešamību, un to var izmantot kā instrumentu valsts politikas ietekmēšanai ar mērķi nodrošināt uz bērnu interesēm vērsta politikas veidošanu arī publiskajā sektorā.

Pētījums pieejams: http://www.bernulabklajiba.lv/wp-content/uploads/2017/04/Petijums_final-apkopojums.pdf

20. **“Reitox tīkla valsts koordinācijas centra 2014. gada nacionālais ziņojums (2013. gada dati) Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centram (EMCDDA).”** (“*2014 National report (2013 data) to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point*”), 2014. Ziņojuma autors: Slimību profilakses un kontroles centrs.

Nacionālajā ziņojumā ir apskatīti līdzšinējie sasniegumi un jaunākie pētījumu dati. Nodaļas, kas apraksta narkotiku situāciju 2013. gadā (eksperimentēšana, augsta riska narkotiku lietošana, veselības un sociālās korelācijas un sekas, narkotiku pieejamība), saistītas ar nodaļām par atbilstošām sabiedriskajām intervencēm (profilakse, ārstēšana, kaitējuma mazināšana, sociālā reintegrācija un kontrole). Katra nodaļa sākas ar fona informāciju par šo tēmu un jaunākajiem datiem apakšnodaļās.

Ziņojums pieejams: http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/1002/NR_2014_LV.pdf

21. **“Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanas līmeni jauniešu vidū 6.posms”**, 2016. Pētījuma ziņojums. Pētījuma veicējs: Tirgus un sociālo pētījumu institūts “Latvijas fakti”.

Pētījuma mērķis: analizēt riska un aizsargājošo faktoru ietekmi uz atkarību izraisošo vielu lietošanas līmeni jauniešu vidū, nodrošinot datu salīdzināšanu ar 2006., 2008., 2010., 2012. un 2014. gada aptaujām.

Pētījums pieejams: http://www.veseligrizdinieks.lv/wp-content/uploads/2015/05/Rezult%C4%81tu-ataskaite_Riska-faktoru-ietekme_atkaribu-izraisosas-vielas_2016.pdf

22. **“Rīcības plāns kaitējošas alkohola lietošanas samazināšanai Eiropā 2012–2020”** (“*European action plan to reduce the harmful use of alcohol 2012–2020*”), 2012. Plāna autors: Pasaules Veselības organizācija (*World Health Organization (WHO)*).

Plāns iekļauj plašu politiku un programmu klāstu, kuras ir samērā viegli un lēti īstenojamas, un var samazināt kaitējošu alkohola lietošanu, veicinot veselību un labklājību, turklāt uzlabot sabiedrības locekļu produktivitāti, kā arī uzlabot veselības, sociālo un cilvēkkapitālu visā dzīves laikā no dzimšanas līdz vecumdienām. Rīcības plāns piedāvā plašas iespējas globālās stratēģijas 10 darbības jomās, lai samazinātu alkohola kaitējošu lietošanu.

Plāns pieejams: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/178163/E96726.pdf

23. **“Vadlīnijas valsts un pašvaldību iestāžu speciālistiem darbam ar bērniem ar atkarības problēmām un uzvedības traucējumiem”**, 2013. Vadlīniju autors: Biedrība “Latvijas Pašvaldību mācību centrs” un eksperti.

Vadlīniju mērķis: pilnveidot speciālistu, kuri strādā ar bērniem, profesionālās zināšanas un prasmes par sociālo korekciju, atkarības profilaksi, kā arī darbu ar bērniem, kuriem ir atkarības problēmas un uzvedības traucējumi, iepazīstinot speciālistus ar jaunākajām atziņām un praktiskām zināšanām, kas ļautu efektīvāk sniegt profesionālu atbalstu darbā ar bērniem.

Vadlīnijas pieejamas: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/vadlinijas/